

**Uddrag af
"Det kongelige Sundhedskollegiums Aarsberetning for 1853"**

Cholera-Epidemien i Kongeriget Danmark i 1853, efter de til Sundhedskollegiet
indsendte Lægeberetninger

Aalborg Physikat (uddrag)

I dette Physikat have i det Hele været angrebne af Cholera 986 Personer, af hvilke 544 ere døde.

Aalborg By.

Denne Byes slette hygieiniske Forhold ere bekjendte nok og have ofte været paaankede af Stiftsphysikus Speyer saavel for de lokale Autoriteter som for Sundhedskollegiet. "Aalborg maa ansees for en usund By, hvor asiatisk Cholera og andre farlige Epidemier ville finde rig Næring og kræve mange Offre", saaledes skrev han i sin Beretning i Aaret 1851 (Sundhedskollegiets Forhandlinger for 1851 S. 259). Hjertesygdom endog i sine værste Former og typhøse Febre ere at betragte som endemiske i Aalborg By, og sidstnævnte Sygdom antager ofte en ved Udbredning og Ondartethed betænkelig epidemisk Character, saaledes senest i 1852, da fra Juni Maaned til Aarets Udgang omtrent 350 Individer var angrebne af denne Sygdom paa en Befolkning af 7745 (Folketælling 1850). Ogsaa Dødelighedsforholdene stille sig meget ugunstige for denne By. Det er ved mangfoldige og nøiagtige Undersøgelser godtgjort, at Dødeligheden i de større Kjøbstæde forholdsviis er større end i de mindre; dette er ogsaa Tilfældet her i Danmark, idet Dødeligheden i Kjøbenhavn er forholdsviis større end i Landets øvrige Kjøbsteder, medens Aalborg derimod har efter de af Speyer anstillede Beregninger en Dødelighed, der er lige saa stor som Kjøbenhavns, ja i Femaaret 1843-1847 endog lidet større.

"Til visse ugunstige sanitære Forhold kunne ogsaa bestemte lokale Aarsager paavises. Aalborg By ligger paa en lav, fugtig, tildels opfyldt Grund, hvilket navnlig gjelder om Byens nordøstlige Deel, hvor endnu i vore Dage Bygninger opføres paa Pladser, som først nyligen ved Inddæmning og Opfyldning ere indvundne fra Fjorden; dette er for endeel Tilfældet med det i 1852 anlagte Glasværk. Grunden paavirkes saavel af de gennem Byen rindende Aaer, som af Fjordvandet; om man end nok saa ofte udpumper Kjeldervandet, har dette dog altid en afskyelig Lugt og afgiver Beviis paa, at en Dekomposition af organiske Dele finder Sted i Jorden, og at der udvikles svovlbrinteholdige og andre skadelige Luftarter.

Aalborg er en meget gammel By med en stor Deel høie, gamle Huse og smalle Gader eller Gyder; i disse have Husene almindeligst et meget indskrænket Gaardsrum med aabne Skarnskasser og Vandhuse. Om man end i de senere Aar har indrettet flere hyggelige Beboelses-Lejligheder, boer dog den langt overveiende større Deel af Befolkningen i smaa, lave, fugtige og mørke Værelser, hvor det selv med den bedste Vilie ikke er muligt at vedligeholde Reenlighed og frisk Luft. De Fattigeres Boliger maae ogsaa almindeligen ansees for overbefolkede.

Byen gennemstrømmes af flere Aaer, hvis Vand almindeligt afbenyttes til alt Slags Husholdningsbrug; dettes Beskaffenhed er i og for sig selv godt, men der gjøres alt muligt for at forringe dets Qvalitet, og der kan neppe tænkes nogen Aarsag til Vands Fordærvelse, som ikke finder Anvendelse i Aalborg."

Imidlertid havde, - som Stiftsphysikus Speyer bemærker i sin om Cholera-Epidemien afgivne Beretning, der er fulgt i nærværende Meddelelse - i Juni og første Halvdel af Juli 1853 Byens Sundhedstilstand holdt sig paa et godt Standpunkt og været langt bedre end i de foregaaende Aar, da navnlig i 1848, 1850 og 1852 gastriske Febre og forskellige Underlivstilfælde optraadte paa en betænkelig Maade. Vel vare i 1853 lignende Tilfælde tilstede i benævnte

Maaneder, men hverken i extensiv eller intensiv Henseende af nogen Betydning. Men fra Midten af Juli Maaned antog de gastriske Tilfælde en betænkeligere Character, baade med Hensyn til Antal og Heftighed; navnlig forekom da mange Tilfælde af Cholera, der, uden at være livsfarlige, dog vare haardnakkede. Ogsaa andre betænkelige Tilfælde indtraadte: den 14de Juli døde en ældre Mand, Gartner paa Østerbro, pludseligen, efter Lægens Attest af Apoplexi, efter et almindeligt udbredt, dog aldeles ugrundet, Rygte af Cholera. Den 27de Juli ankom Dampskibet "Cimbria", paa hvilket under Reisen fra Kjøbenhavn to af Skibets Besætning, en Baadsmand og en Koksmat, om Natten vare døde af epidemisk Cholera; efter at Ligene vare synede, bleve de af Skibets Mandskab indsvøbte i tjæret Segldug og lagte i en bedækket Portechaise; fire Arbeidsmænd bragte den iland og satte den paa en Vogn, der udenom Byen kjørte den ud paa Kirkegaarden, hvor den hensattes i det derværende Kapel. Kusken gik hele Veien ved Siden af Vognen; Ingen af de Personer, som havde havt at gjøre med Ligenes Transport, er senere bleven angreben. Den 29de Juli indkom paa det civile Sygehus om Morgenen en Skomagersvend, der to Dage iforveien var ankommen fra Kjøbenhavn med "Cimbria", og om Eftermiddagen en Jungmand paa "Iris", der samme Dag var ankommen fra Hovedstaden, Begge lidende af choleralignende Tilfælde; de henlagdes i et til dette Øiemed indrettet aldeles afsondret Lokale; Begge helbrededes. Disse tvende Tilfælde vare imidlertid saa mistænkelige, at Speyer endnu samme Dags Aften sammenkaldte Sundhedskommisionen, som han gjorde bekjendt med Forholdene, og af hvilken han fordrede, at der uopholdeligen og kraftigen blev truffet Foranstaltninger til at imødegaae den sig muligen udviklende Epidemii. To Dage senere, altsaa den 31te Juli, forekom i den usleste Deel af Byen og under de ugunstigste hygieiniske Forhold et Sygdomstilfælde hos et ugift, drikfældigt Fruentimmer, der døde paa det da indrettede Receptionslokale for Cholera-Syge ved Sønderport. Uagtet der hos denne Patient hverken under Sygdommens Forløb eller ved den Dagen efter Døden foretagne Obduktion forekom Noget, som bestemt kunde characterisere Tilfældet som epidemisk Cholera, kan det efter den senere vundne Erfaring ikke paatvivles, at det virkelig har været et saadant; derimod anseer Speyer alle Rygter om Sygdommens Oprindelse ved "Smitte" enten fra den Kusk som udkjørte førromtalte Choleralig, og med hvilken hun skal have staaet i Kjæresteforhold, eller fra et muligt Besøg paa "Cimbria" for aldeles grundløse. Endeligen døde den 4de August paa Østerbro en ung chlorotisk Kone, der for 3 Uger siden var kommen fra Kjøbenhavn, efter kun et Døgns Sygdom af Underlivsbetændelse. Dette Dødsfald anføres alene, fordi mangfoldige Rygter satte det i Forbindelse med de to Sygdomstilfælde, som de følgende Dage erklæredes for virkelig epidemisk Cholera; men af gjentagne og alvorlige Undersøgelser vides med Vished, at ingen af de angrebne tvende Personer - en gammel Kone og en Snedker - har været i Berørelse med eller blot i Huset hos den Afdøde, og at ingen af de Personer, med hvilke dette har været Tilfældet, senere er bleven angreben af Cholera. Men den 5te August forekom et saa bestemt udtalt Tilfælde af epidemisk Cholera, at fra den Dag maa Epidemiens Optraeden i Aalborg dateres.

[Herefter opstilles lister og tabeller over det dagligt konstaterede antal syge og døde, samt en nærmere statistisk analyse af tallene]

Maaned og Dag	An- meldte Syge	Af dette Antal		Ugen	An- meldte Syge	Af dette Antal	
		Hel- brede	Døde			Hel- brede	Døde
5te August til 6te August	2	"	2	1ste Uge	41	12	29
6te — - 7de —	"	"	"				
7de — - 8de —	6	1	5				
8de — - 9de —	12	5	7				
9de — - 10de —	6	2	4				
10de — - 11te —	5	1	4				
11te — - 12te —	10	3	7				

Maaned og Dag	An- meldte Syge	Af dette Antal		Ugen	An- meldte Syge	Af dette Antal	
		Hel- brede	Døde			Hel- brede	Døde
12te August til 13de August	6	3	3	2den Uge	173	62	111
13de — - 14de —	16	4	12				
14de — - 15de —	20	7	13				
15de — - 16de —	26	8	18				
16de — - 17de —	35	13	22				
17de — - 18de —	33	12	21				
18de — - 19de —	37	15	22	3die —	279	133	146
19de — - 20de —	41	23	18				
20de — - 21de —	40	15	25				
21de — - 22de —	27	11	16				
22de — - 23de —	40	16	24				
23de — - 24de —	54	29	25				
24de — - 25de —	37	18	19	4de —	153	82	71
25de — - 26de —	40	21	19				
26de — - 27de —	32	17	15				
27de — - 28de —	26	16	10				
28de — - 29de —	26	16	10				
29de — - 30te —	29	16	13				
30te — - 31te —	15	7	8	5te —	65	43	22
31te August - 1ste Septb.	14	6	8				
1ste Septb. - 2den —	11	4	7				
2den — - 3die —	16	11	5				
3die — - 4de —	8	6	2				
4de — - 5te —	14	7	7				
5te — - 6te —	14	7	7				
6te — - 7de —	7	6	1				
7de — - 8de —	3	3	"				
8de — - 9de —	3	3	"				

Maaned og Dag	An- meldte Syge	Af dette Antal		Ugen	An- meldte Syge	Af dette Antal	
		Hel- bredede	Døde			Hel- bredede	Døde
9de Septb. til 10de Septb.	3	1	2	6te Uge	29	10	19
10de — - 11te —	9	2	7				
11te — - 12te —	5	2	3				
12te — - 13de —	4	3	1				
13de — - 14de —	2	"	2				
14de — - 15de —	2	1	1				
15de — - 16de —	4	1	3	7de —	16	6	10
16de — - 17de —	2	"	2				
17de — - 18de —	3	2	1				
18de — - 19de —	1	"	1				
19de — - 20de —	3	2	1				
20de — - 21de —	4	1	3				
21de — - 22de —	2	"	2	8de —	4	4	"
22de — - 23de —	1	1	"				
23de — - 24de —	"	"	"				
24de — - 25de —	1	1	"				
25de — - 26de —	3	3	"				
26de — - 27de —	"	"	"				
27de — - 28de —	"	"	"	9de —	2	1	1
28de — - 29de —	"	"	"				
29de — - 30te —	"	"	"				
30te — - 1ste Oktobr	"	"	"				
1ste Oktbr. - 2den —	1	1	"				
2den — - 3die —	"	"	"				
3die — - 4de —	"	"	"	9de —	2	1	1
4de — - 5te —	"	"	"				
5te — - 6te —	1	"	1				
6te — - 7de —	"	"	"				
					762	353	409

Dagen er her regnet fra den ene Dags Middag Kl. 12 til samme Time næste Dag.

[Herefter fortsættes:]

Angaaende de nærmere Omstændigheder med Hensyn til Epidemiens Opstaaen og Udbredelse beretter Speyer fremdeles Følgende.

Det første som epidemisk Cholera bestemt erkjendte Tilfælde viste sig den 5te August paa Søndergade hos en gammel Kone. Hun havde ikke været i nogen Berørelse med de to ovenfor nævnte Syge, som maatte betragtes som virkelige Cholera-Patienter; hun havde ligeledes aldrig været i Berørelse med de som mistænkte anførte Personer; heller ikke havde hun staaet i Forbindelse med eller faaet Besøg af Fremmede fra andre cholerasmittede Steder. Den næste Cholera-Patient, der blev syg samme Døgn, var en Snedker i Kattevad; den 3die en ung Kone i samme Gade. Om disse Tvende gjelder i enhver Henseende, hvad der ovenfor er anført om den Første, navnlig er Speyer fuldkommen vis paa, at den Sidste ikke har været i Berørelse med Nogen af de to Andre. Den 4de Patient var en Slagter i Kattevad; hans Omgivelser nægter, at han har staaet i Berørelse med de forhen anførte Patienter. Den 5te Patient var en Tømmersvend paa Østerbro og den 6te et Barn i St. Hansgade; disse have beviisligen ikke været i Berørelse med Nogen af de først anførte Syge. Om Sygdommens Oprindelse har Speyer anstillet de alvorligste Undersøgelser baade ved Epidemiens Begyndelse, under dens

Forløb og længe efter dens Ophør, og det er hans fulde Overbevisning, som ogsaa deles af Byens Læger, at Epidemien i Aalborg er opstaaet ved spontane Genese, en Erkendelse, som strax fra Begyndelsen paatrængte sig Lægerne paa Grund af den Hurtighed, med hvilken den udbredte sig over Byen; thi i den første Uge havde den allerede angrebet 10 Gader og var trængt frem til Midten af Byen.

Epidemien begyndte i den østlige Deel af Byen (Søndergade), gik dernæste i nordøstlig Retning og naaede allerede den 7de August (Epidemiens tredie Dag) til Byens østlige Grændse (Østerbro). Derfra gik den i vestlig Hovedretning, medtagende paa sin Vei de Gader, som udgjøre Byens nordlige og sydlige Deel. Denne Vandring var dog langt fra regelmæssig, men Sygdommen gjorde betydelige Spring i alle Retninger; saaledes viste den sig allerede den 9de August (Epidemiens 5te Dag) paa Algaden i Borgerskolen; i Jomfruannegade viste den sig den 13de August (Epidemiens 9de Dag) i en Gaard ved Siden af Kathedralskolen, og allerede den 14de August naaede den Byens vestlige Grænse, Vesterbrogade. I flere Tilfælde kunde man paavise en bestemt Leilighedsaarsag til Epidemiens Spring til en hidtil forskaanet Gade i en fjernere Deel af Byen; men ialmindelighed var det ikke muligt med Bestemthed at angive nogen Grund til saadan Uregelmæssighed. Naar Epidemien saaledes tidligen viste sig i Algadens Borgerskoles Lokale, da kan dette forklares af den Omstændighed, at det var indrettet til Asyl for Beboere af cholera-truede Huse og til den Tid allerede befolket; i Jomfruannegade angrebes tidligen en Gaard, som ganske vist var det meest overbefolkede Sted i hele Byen; og paa Vesterbro viste Epidemien sig tidligen, idet en Oppasser paa Lazarethet i Enighedslund blev angreben. Naar Epidemien saaledes ved et Spring var kommen til en Gade, blev denne ligesom Udgangspunktet for Sygdommen i den om den først angrebne Gade grupperede Deel af Byen. Dog kan man med Rette sige, at Epidemien i sin Begyndelse hovedsageligen holdt sig til Byens østlige Deel, og at den endte i Byens vestlige Deel; det sidste Cholera-Tilfælde forekom paa Adelgaden den 5te Oktober.

Epidemien udbredte sig efterhaanden over hele Byen i den Grad at ikkun 3 Gyder (Marenpoppesgyde, Skolegadens Vandgyde og Skidengyden) med ialt 10 Huse, og 2 Strækninger udenfor Byen, (nemlig Skovbakken og Veien fra Svingelen til Frederikskilde) med ialt 5 Huse bleve skaanede.

[Herefter følger en nærmere statistisk analyse af de angrebne gader]

Gadens Navn	Antal af Gadens be- deede Huse	Antal af Gadens an- grebne Huse	Af 100 Huse bleve angrebne	Antal af Gadens Ghesleres Egne	Af dette Antal bleve		Dagen, da det første Ghesleres Eilfulde viste sig.
					helbredede	døde	
Søndergade	34	19	56	45	23	22	5te Aug.
Ratbroad	20	9	45	20	8	12	6te —
Nørrebro, Løffen og Sønderbro	24	11	46	20	3	17	7de —
St. Hansgade	8	6	75	22	8	14	8de —
Nørregade	28	16	57	34	15	19	8de —
Rygadens Vandgyde	4	3	75	4	4	—	8de —
Allegaden	61	17	28	39	25	14	9de —
Nørgravensgade	5	3	60	10	6	4	9de —
Slotsgaden og Bleggaardens	28	15	51	39	14	25	11te —
Stomagergade	19	9	47	19	7	12	11te —
Broffensgade	6	3	50	9	2	7	12te —
Klosterbergden	21	7	33	12	4	8	12te —
Koldsgden	6	4	67	8	7	1	13de —
Bredgade og paa Fruekirkegaard	14	5	36	12	4	8	13de —
Lomfrunnegade og bag Rymølle	23	9	39	15	6	9	13de —
Store Rygade	22	14	64	18	7	11	13de —
Ryhavnsgade	7	6	86	26	10	16	14de —
Peterbarfsgade	32	15	47	26	10	16	14de —
Beiterbrogade, Beien til Kirkegaarden og Kjørsølle	38	13	31	25	17	8	14de —
Svingelen	14	5	36	5	4	1	15de —
Hjelmerstald	22	14	64	37	12	25	15de —
Lille Rygade	11	9	82	19	12	7	15de —
Gravensgade	20	7	35	12	6	6	15de —
Brandstrupgade	18	9	50	21	11	10	15de —
Slotsgade	26	8	31	12	5	7	16de —
Brødregden	11	8	57	10	4	6	16de —

Gadens Navn	Antal af Gadens be- boede Huse	Antal af Gadens an- grebne Huse	Af 100 Huse bleve angrebne	Antal af Gadens Cholera- Syge	Af dette Antal bleve		Dagen, da det første Cholera- Tilfælde viste sig.
					helbredede	døde	
Møllegaden	12	3	25	6	3	3	16de Aug.
Fjordgaden	7	3	43	5	4	1	16de —
Hr. Døes Gyde	7	4	57	4	2	2	17de —
Vestergade og Hutfen .	45	6	13	7	4	3	17de —
Gammel Torv og Strand- stien	9	3	33	4	2	2	17de —
Cortesgyde	9	5	56	11	5	6	17de —
Kattejunds-gade	32	16	50	48	24	24	18de —
Vesteraaesgade og Pe- ter Petersens Gyde .	17	7	41	12	4	8	18de —
Paa Reberbanen og Re- berbansgade	11	5	45	9	8	1	18de —
Bispens Gade	21	1	5	4	2	2	19de —
Korsgaden	17	9	53	16	10	6	19de —
Urbanegade	26	10	38	25	11	14	20de —
Karenpoppelgyde	5	3	60	4	2	2	20de —
Doktorens-gyde	10	4	40	7	1	6	20de —
Kongensgade	7	3	43	4	1	3	21de —
Nytorv	15	4	27	5	3	2	22de —
Marenturigs-gade	5	3	60	3	3	"	22de —
Klosterjorden	12	5	42	19	5	14	23de —
Stranden og Stormga- den	7	2	29	2	"	2	23de —
Kiendeladen og Vin- gaardstræde	19	7	37	17	7	10	23de —
Slottergaarden	5	3	60	4	3	1	24de —
Kirkegyden	6	2	33	2	1	1	24de —
Sjæraagade	14	3	21	6	3	3	25de —
Ndelgaden	8	4	50	7	5	2	27de —
Strengyden	5	1	20	1	1	"	30te —
Ladegaardsgaden	5	2	40	4	1	3	1ste Sept.
Jens Bangs Gyde	5	1	20	1	1	"	3die —
Fremmede uden Bopæl i Aalborg	"	"	"	6	3	3	
	866	363		762	353	409	

[Senere fortsættes:]

Med hensyn til Sygdommens Udbredelse i stærkt befolkede Bygninger henleder Speyer specielt Opmærksomheden paa Aalborg Glasværk, Fattighus og Hospital.

Aalborg Glasværk ligger i Nyhavn, altsaa i et heftigt medtaget Qvarteer, paa en fra Fjorden inddæmmet Plads, der er opfyldt med et 3-4 Alen dybt Sand- og Gruslag. Bygningen, der er opført i 1852, har en i hygieinisk Henseende meget hensigtsmæssig Indretning, idet der mellem Gulvene og Grunden er et tomt Rum, der paa flere Steder ved Huller i Muren, forsynede med Rifter, kommunikerer med den atmosfæriske Luft; Fugtighed mærkes intetsteds i Huset. Glaspusteriet medfører en Uorden i den huslige Levemaade, som til en vis Grad gjør det umuligt at vaage over streng Reenlighed; Manden arbejder næsten altid om Natten, sover om Dagen, spiser snart til en, snart til en anden Tid. Da enhver Familie er rigelig forsynet med Børn, som ogsaa kræve Konens Opmærksomhed, er hendes Tid saa optagen, at der paa Reenligheden af Boligen kun kan anvendes en kort Tid. Enhver Familie, hvoraf der i Cholera-tiden vare 13, har 2 Værelser og et Kjøkken, enkelte desuden et Pulterkammer; det største Værelse har 980 Kubikfod; i Gjennemsnit bestaar en Familie af 7 Individuer. Foruden disse Beboelses-Leiligheder findes flere mindre og større ubenyttede Lokaler, der i Cholera-tiden kom meget vel tilpas som Udflytningslokaler, medens de Værelser bleve rensede, hvor Cholera-Syge havde ligget. I Cholera-tiden boede paa Glasværket 88 Individuer med Koner og Børn, af hvilke 8 bleve angrebne, og af disse døde 4. 6 behandlede paa Sygehusene, 2 hjemme. Disse Tilfælde viste sig paa følgende Dage: Aug. 20, 22, 23, 27, 31, Septb. 1, 9, 12. Desforuden lede næsten Alle af gastriske Tilfælde og en stor Deel af Cholera, der hos Enkelte var meget voldsom og haardnakket. Det fortjener endnu at bemærkes, at det var paa et meget uheldigt Tidspunkt, at Choleraen viste sig, idet Familierne nyligen vare

indflyttede, Boligerne ikke i fuldstændig Orden, Arbeidernes Sindstemning meget nedtrykt, da Choleraen rasede voldsomt i Værkets Nærhed og Arbeidet endnu ikke begyndt.

Aalborg Fattighus ligger på Byens Skolegade, altsaa i et Qvarteer, som Epidemien haardt hjemsøgte. Det er en ganske ny Bygning med rummelige, lyse og luftige Stuer, et stor og reenligt Gaardsrum, og virker under ret taalelige hygieiniske Forhold. Lige fra Epidemiens Begyndelse søgte man at hindre dens Udbredelse og Farlighed i Stiftelsen; man havde streng Indsigt med Værelsernes Ventilation og Reenlighed; der sørgedes for en noget sundere og nærende Diæt, og man søgte øieblikkelig at afsondre og bortskaffe enhver Syg, saasnart det ringeste Underlivs-Tilfælde viste sig. Disse Foranstaltninger undlode heller ikke at yttre deres velgiørende Virkninger. Af Anstaltens 132 Beboere angrebes 15, af hvilke 9 døde, samtlige gamle Folk med en Gjennemsnitsalder af 70 Aar. Tilfældene viste sig Aug. 11, 13, 24 (2), 27 (2), 29, 30 (2), Septb. 2, 6, 10, 11, 12, 14. Det synes, som om Stiftelsen har været hjemsøgt af 2 adskilte Epidemier; den første indbefattende kun 2 Tilfælde, den anden indtræffende, efterat Choleraen i 11 Dage havde forskaanet Stiftelsen. Det bør endnu fremhæves, at de to første Angrebne døde.

Aalborg Hospital er beliggende paa Klosterjordet i den Deel af Byen, som var den mindre angrebne. Det er en nyligen betydeligt og hensigtsmæssigt udvidet og forbedret Bygning med en i enhver Henseende god Hygieine. Af Anstaltens 84 Personer (60 Hospitalslemmer, 11 Daarelemmer) angrebes ikke destomindre 14, af hvilke 11 døde, samtlige gamle Folk af 72 Aars Gjennemsnitsalder. Tilfældene forekom Aug. 23 (2), 24 (2), 25 (2), 26 (2), 28, 30 (2), Septb. 1, 3, 14. Her viste sig en Omstændighed, som ret ofte fremtraadte i de choleraefængte Huse, den nemlig at Sygdommen vendte tilbage til det angrebne Hus efter at den forlængst der var ophørt, efter et Tidsrum af flere, endog 5 Uger; den saaledes tilbagevendende Sygdom var almindeligen ondartet og dødelig.

[Herefter følger en konklusion på baggrund af ovenstående over måden sygdommen udbredes på. - Senere vurderes forhold der kan have skabt grobund for koleraens udbredelse:]

Blandt Leilighedsaarsagerne, som have betinget Epidemiens Forekomst, fremhæves især:

1) Byens Beliggenhed paa opfyldt og fugtig Grund. Den østlige og nordøstlige Deel af Byen, som først og haardst blev medtagen af Epidemien, befinder sig i fortrinlig Grad under disse Forhold, og det har viist sig, at andre heldige lokale Tilstande ikke kunne opveie den skadelige Indflydelse af Grundens Fugtighed. Saaledes er Østerbro en af Byens luftigste Gader; beliggende paa en Udkant af Byen har den en rask Luftvexel baade fra Fjorden og det omgivende frie Land. Gaden har i Forhold til Husenes Høide betydelig Brede; Husene ere vel byggede, tildeels nye, Reenligheden i dem upaaklagelig, men Grunden er fugtig, og Fugtigheden forøges fra de omgivende Haver. Denne Gade blev derfor haardt medtagen under Epidemien; af Gadens 21 Huse forekom Patienter i 10; af Gadens 18 Patienter døde 15.

2) Ilde Lugt og Stank fra Priveter, Skarnkasser, Møddinger og Svinestier udøve en meget stor Indflydelse paa Sygdommens Udvikling. Manfoldige Huse kunne paavises, hvor denne Indflydelse paa utvetydig Maade har gjort sig gjeldende, og hvor den først Angrebne laae i et Værelse under Indvirkninger af denne Potens, uagtet de hygieiniske Forhold iøvrigt var gode i Huset.

3) Overbefolknings Indflydelse har ligeledes viist sig umiskjendelig. Dette Moments Indflydelse yttre sig ikke blot i enkelte Huse, men ogsaa paa hele Gader; eksempelvis anføres Hjelmstald.

Denne Gade ligger omtrent paa det høieste Punkt i Byen; dens Huse er tildeels nybyggede og reenlige, men smaae, lave og overbefolkede; af denne Gades 22 Huse viste Sygdommen sig i 14; af 37 Cholerasygge døde 25. I denne

saaes nogle af de voldsomste Tilfælde, i hvilke Overgangen fra fuldkommen Sundhed til Døden var kun nogle faa Timers Værk. Fra denne Gade fandt derfor den talrigste Udflytning Sted.

4) Mangel paa ordenlig Levemaade og diætfeil undlade ikke at yttre en betydelig Indflydelse. Hvad Indflydelsen af overdreven Nydelse af Spiritus angaaer, da viste det sig, at Byens Drankere, og af dem gives der mange, forholdsviis ikke bleve angrebne i større Antal end ædruelige Folk, skjøndt det er notorisk, at Mangfoldige af hine under hele Epidemiens Forløb neppe en eneste Time have været fuldkommen ædrue; thi foruden deres sædvanlige Dosis drak de hele Dagen igjennem bittre Snapse. En langt skadeligere Indflydelse yttrede Nydelsen navnlig af bittert, saakaldet mavestyrkende, Brændevin paa de ædruelige Folk, som ikke vare vante til saadanne Snapse; de befandt sig ilde derefter, fik Qvalme og Diarrhe - maaske indeholdt Brændevinet Aloe - og i bestemt paaviselige Tilfælde Cholera.

5) En højst betydelig Indflydelse paa Sygdommens Forekomst udøver Vedkommendes sociale Forhold og Livsstilling. Dette vil tydeligen fremgaae af følgende Tabel, ved hvilken er at bemærke at Vedkommendes Koner og Børn overalt ere medtagne i Beregningen.

De 762 Cholera-Syge have efter Livsstilling hørt til		
Civil-Embedsstand med Fuldmægtige, Betjente m.m.		19
Militærstand:		
Officeersklassen	2	
Underofficerer og Menige	23	
	—	25
Søfolk (Skippere, Fiskere, Matroser)		37
Haandværkerstand:		
Mestere	86	
Svende og Dreng	178	
	—	264
Arbeidsmænd og Dagleiere		165
Handelsstand:		
Egentlige Kjøbmænd med Betjente og Dreng		13
Smaahandlere, Høkere, o.s.v.	24	
	—	34
Pensionister		4
Arresterter		2
Fattige- og Hospitalslemmer		30
Enker med deres hjemmeværende Børn		87
Tjenestetyende (mandligt og qvindeligt)		74
Uden bestemt angiven Stilling		<u>21</u>
		762

6) Om Alderens og Kjønnets Indflydelse som Sygdomsaarsag findes de herhen hørende Oplysninger i det tidligere Anførte.

7) Af psykiske Momenter tillægger man navnlig Frygt for Sygdommen en stor Indflydelse paa den Udvikling. Speyer er dog meget tilbøielig til at antage, at dette Moments Betydning høiligen overvurderes. Det er aldeles vist, at Frygt for Smitte var overordenlig stor netop hos den mere dannede Klasse; han har oplevet Exempler paa, at den var tilstede i en Grad, der løste alle Slægtsskabets, Kjærlighedens og Venskabets Baand, og gav Anledning til de sørgeligste og rædsomste Scener, og dog bleve Faa af disse Ængstelige angrebne af Sygdommen. Han kunne, siger han, anføre Exempler paa Folk, som lige fra det Øieblik, da Choleraen udbrød i Kjøbenhavn, og naturligviis end mere, da den

viste sig i Aalborg, neppe turde spise sig mætte, af Frygt for at overfylde Maven, og i al den Tid levede næsten udelukkende af Salep og Franskbrød; visse Folks Søvsn var naturligviis om Natten ringe og fortvarende, ideligen afbrudt af Cholera-Phantasier; de kom til at se elendige og ynkelige ud; men Cholera fik de ikke. Med Hensyn til Sygdommens Smitsomhed antager Speyer som godtgjort ved mangfoldige Kjendsgjæringer, at den epidemiske Cholera er betingelsesviis smitsom i Analogi med den epidemiske Typhus. Han anfører iøvrigt at man ogsaa i Aalborg, som andetsteds, har gjort den Erfaring, at Sygdommen ikke har udbredt sig fra Lazaretherne til Nabohusene.

Endnu fortjener at omtales, hvilken Indflydelse Epidemien havde paa Forekomsten af andre Sygdomme, navnlig dens Forhold til Cholerinen. Det er ovenfor bemærket, at i Slutningen af Juli Maaned var en tydelig genius gastricus fremherskende, og som en Følge heraf Cholerine-Tilfælde ikke ualmindelige. Men med Epidemiens Optræden skete heri et betydeligt Omfang. Cholerinen forsvandt, og Enhver, som fik Diarrhe eller Brækning, fik Cholera. Ved personligen at undersøge Sundhedsstanden i de Huse, hvor Cholera efterhaanden viste sig, overtjede Speyer sig om, at ingen Underlivstilfælde forekom der til den Tid. Dog snart skete atter en Forandring; fra Midten af Epidemiens anden Uge, altsaa længe forinden den havde naaet sit Høidepunkt, fremkom Cholerinen igjen og udbredte sig i en Grad, som han aldrig har anseet mulig i en epidemisk Sygdom, og i Epidemiens tredie, fjerde og femte Uge kan man med fuldkommen Sandhed sige, at den var udbredt over hele Byen, og at intet Hus var forskaanet for den. Cholerine viste sig selv i Huse, hvor alle foreskrevne Forsigtighedsregler paa det bestemteste bleve iagttagne baade med Hensyn til Diæt, Reenlighed m.m. Cholerinen viste sig med en hyppig, vandagtig, mattende Diarrhe, Qualme, sjelden Brækning, belagt Tunge, Hovedpine, stærk klæbrig Sved; den helbrededes i Løbet af 4 Dage, dog indtraadte Helbredelse ofte først med Ugens Slutning; den efterlod stor Mathed og Tilbøielighed til senere Underlivstilfælde. Speyer kan ikke ansee Cholerinen som forløber for Choleraen, i hvilken den sjelden gik over, men betragter den som en selvstændig Sygdom, nærmest som en modificeret Cholera.

Iøvrigt viste Børnelopper sig epidemisk i Aalborg fra Juni Maaned, vedbleve under Cholera-Epidemien uden at paavirkes af den i nogen mærkelig Grad og fortvarede efter sammes Ophør.

De sanitære Foranstaltninger, der iværksattes for at standse Sygdommens Udbredelse, vare her i det Væsenlige de samme, som i det Foregaaende allerede ere omtalte ved andre Byer. Der sørgedes for Overholdelse af Reenlighed overhovedet; særligt Tilsyn førtes med saadanne Huse, hvis hygieiniske Forholds Slethed gjorde dem til Gjenstand for offentlig Opmærksomhed; Svinehold i Staden forbødes; Ligesaa al Detailudsalg af Frugt paa Torve og Gader; de offentlige Beværtningslokaler lukkedes tidligt om Aftenen. Paa Raadstuen oprettedes et Anmeldelsesbureau for Cholera-Syge; her samledes dagligen Lægerne til Konference og afgave Rapporter. Asyler indrettedes til Modtagelse af Beboere fra choleratruede eller cholerasmittede Huse, og disse bleve imidlertid underkastede Rensning og Udluftning. Til dette Øiemed opførtes blandt andet Træbarakker paa Skovbakken. Efterhaanden som Epidemien tiltog, maatte flere og flere slige Udflyningslokaler skaffes tilveie; de overfyldtes snart i en betænkelig Grad og foraarsagede saa betydelige Udgifter, at man længe inden Epidemiens Ende, og endog inden Sygdommen havde forladt vedkommende Gade, saa sig nødsaget til at lade Folk flytte ind i deres tidligere Bolig, dog først efter at denne var istandsat og tilbørligen udrenset. Følgen af denne sørgelige Nødvendighed var, at Enkelte, rigtignok kun ganske Faa, af de Tilbageflyttede bleve angrebne af Cholera og Døde.

[Se endvidere kort over Aalborg fra 1853 på: <http://dansk-anetavle.dk/Diverse.htm>]